

תמוז התשפ"א
יוני 2021

חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים במערכה ברצועת הביטחון בלבנון: 30 בספטמבר 1982 עד 24 במאי 2000

אל"ם בדימוס דניאל רוזן¹

תמצית

המערכה ברצועת הביטחון בלבנון הייתה 'מלחמת התשה' ממושכת, שהתרחשה לאחר מלחמת שלום הגליל. ב־29 בספטמבר 1982 יצא צה"ל מביירות, ונערך בהרי השוף; בספטמבר 1983 נערך צה"ל בקו נהר האוואלי; ב־10 ביוני 1985 הושלמה נסיגת צה"ל מקו נהר האוואלי וההיערכות ברצועת הביטחון בדרום הלבנון,² בה החזיק צה"ל עד 24 במאי 2000, עת נסוג לגבול הבינלאומי.³

רצועת הביטחון בדרום הלבנון הייתה רצועת חיץ שרוחבה קילומטרים ספורים, בה הוקמו מספר מוצבים מבוצרים לשליטה על השטח, במטרה למנוע פעילויות טרור נגד ישראל, ובפשטות: 'הגנה על יישובי הצפון'.⁴

בשנים הראשונות הייתה ברצועת הביטחון פעילות ביטחונית מוגבלת, אך הפעילות נגד צה"ל, בראשות חיזבאללה,⁵ הלכה וגברה, ופעילות צה"ל ברצועת הביטחון הפכה בהדרגה מפעילות 'ביטחון שוטף' ללחימה של ממש.

בתגובה לירי על יישובי הצפון ביצע צה"ל מספר מבצעים נרחבים נגד חיזבאללה. העיקריים בהם היו מבצע 'חוק וסדר', פשיטה על מחנות חיזבאללה בעיירה מיידון במאי 1988; מבצע 'דין וחשבון' ביולי 1993, בו הותקפו כפרים שהיו בסיסי חיזבאללה באש מטוסים, ארטילריה וטנקים במשך שבוע; מבצע 'ענבי זעם' באפריל 1996, בו הותקפו מאות מטרות חיזבאללה באש מטוסים וארטילריה וכוחות מיוחדים של צה"ל ביצעו מספר מבצעים בעומק לבנון; מבצע 'רפואה חליפית' ביוני 1999, בו תקף חיל האוויר יעדי מחבלים ומטרות תשתית בלבנון, גרם להרס נרחב ולפגיעות רבות בנפש, ויצר הרתעה שמנעה ירי רקטי על ישראל.

בתחילת שנת 2000 הגיעה ממשלת ישראל למסקנה כי רצועת הביטחון לא ממלאת את ייעודה ולא משרתת את ביטחון ישראל, והורתה על הסגת צה"ל מרצועת הביטחון. צה"ל נערך בגבול הבינלאומי בין ישראל ללבנון ב־25 במאי 2000.

¹ תודתי לאלוף (מיל') יאיר גולן, אלוף (מיל') יוסי פלד, תא"ל (מיל') ניסים אלפיה, תא"ל (מיל') אביהו (סאשה) דיסטלמן, תא"ל (מיל') אמנון כץ, אל"ם (מיל') רוני אפריאט, אל"ם (מיל') אברהם (אברשה) בורשטיין, אל"ם (מיל') אריק דלויה, אל"ם (מיל') מאיר לוי, אל"ם (מיל') אפרים לורינג, אל"ם (מיל') אפי משעל, אל"ם (מיל') גרשון רוטשילד ורס"ן (דימי) אבי גולן, על סיועם והערותיהם.

² ב־16 בפברואר 1985 פונה אזור צידון (מבצע 'טור אופק'), ב־11 באפריל פונה משולש נבטיה (מבצע 'אבזם זהבי'), ב־24 באפריל פונה הגזרה המזרחית ואזור גיזין (מבצע 'טבלה טובת') וב־19 באפריל פונה אזור צור (מבצע 'יתו יוצרים').

³ קו הגבול הבינלאומי בין ישראל ללבנון סומן בידי האו"ם, על בסיס ההסכם בין אנגליה וצרפת משנת 1923 (הסכם סייקס-פיקו).

⁴ לאחר כישלון השיחות עם ממשלת לבנון עמדו בפני ממשלת ישראל בדצמבר 1984 מספר חלופות לשמירה על ביטחון יישובי הצפון לאחר הסגת כוחות צה"ל מלבנון, ונבחרה החלופה של הקמת רצועת הביטחון.

⁵ חיזבאללה – מפלגת האל – היא מיליציה אסלאמית שיעית פונדמנטליסטית, שהוקמה בשנת 1982. המפלגה הפוליטית שהיא הקימה מייצגת את העדה השיעית בלבנון. מיום הקמתו רואה הארגון את ישראל כאויב. הארגון זוכה לתמיכה מהותית של איראן, והפך במשך הזמן לגוף גרילה מאומן ומצויד היטב.

חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים הקים והפעיל ברצועת הביטחון מערכת שליטה יעילה, שאיפשרה תפעול יעיל של הכוח ושיתוף פעולה בין־זרועי, ועברה במהלך השנים שינויים, התאמות ועדכוניים טכנולוגיים רבים, בהתאמה לשינויים בתורות הלחימה ופעילות המבצעית. מרכיב חשוב בפעילות החיל היה לוחמה אלקטרונית במטענים מופעלים מרחוק, שהאויב טמן לכוחותינו.

שר הביטחון רב־אלוף שאול מופז כתב: "המלחמה בלבנון לא זכתה לאותות ולשירי הלל ולא תמיד קיבלה תמיכה ציבורית מהעורף. ואולם הלחימה הייתה רצופה מעשי גבורה וגילויי תושייה של מפקדים וחיילים. ההתמודדות עם לוחמת גרילה לאורך זמן מורכבת מאין כמוה. אין בה ניצחונות בזק מפוארים ואין בה הכרעה מהירה וחדה. לכן תבעה המלחמה בלבנון אורך רוח, תחכום ואומץ. לצד הישגים והצלחות ידענו גם תקלות, אסונות וכישלונות כואבים. למדנו הרבה, הפקנו לקחים, והניסיון הרב שרכש צה"ל משמש אותנו במשימותיו כיום".⁶

הפריסה ברצועת הביטחון

רצועת הביטחון הוקמה במאי 1985 בתפישה הגנתית שנועדה לשמר את השגי מלחמת שלום הגליל ולשמור על השקט ביישובי הצפון. התפישה הייתה אזור חיץ צבאי בשליטת צה"ל בשטח לבנון, שתוחם בין 'קו סגול' מדרום ו'קו אדום' מצפון, בין הים ממערב והחרמון ממזרח. המטרה הייתה להשהות, לספוג ולבלום פעילות טרור ופעילות חבלנית עוינת (פח"ע).

היערכות צה"ל ברצועת הביטחון נועדה להשיג את המטרה בסד"כ מצומצם,⁷ תוך צמצום הפעילויות הכרוכות בשגרת אבטחה וצמצום החיכוך עם האוכלוסייה המקומית,⁸ ולשמור לצה"ל גמישות פעולה ותגובה ואפשרויות לפעילות יזומה. הפריסה נעשתה על סמך הניסיון שנרכש בהתמודדות עם ארגוני טרור פלסטיניים, והמחשבה הייתה כי נשהה בשטח שנים בודדות. הסד"כ הורכב בעיקר מכוחות סדירים, והפעילות התבססה על מוצבים בנקודות שולטות, סיורים, מארבים ופעילויות יזומות, כולל מבצעים חוצי קו אדום. השליטה בכוחות צה"ל ברצועת הביטחון נעשתה בידי עוצבת הגליל, שגזרתה חולקה: עוצבת חירם במזרח, עוצבת ברעם במערב.

יק"ל (יחידת קישור ללבנון) הוקמה בשלהי שנת 1982, עם תום הלחימה במלחמת שלום הגליל. היא הופקדה על הנושא הצבאי והאזרחי הלבנוני ברצועת הביטחון ועל מעברי הגבול בין ישראל לדרום הלבנון, והייתה הגורם המקשר עם צד"ל (צבא דרום לבנון).⁹ יק"ל, כעוצבה בפיקוד קצין בדרגת תא"ל עם מפקדה קדמית במרג' עיון ומפקדה עורפית במטולה, הפעילה שתי חטיבות מרחביות, מזרחית (מרג' עיון) ומערבית (בינת ג'בייל), פעלה כמפקדה משימתית, כולל במבצעים ששילבו בין כוחות צד"ל וכוחות צה"ל, ומשנת 1991 קיבלה אחריות גזרתית, בגזרה המזרחית של רצועת הביטחון.¹⁰

צד"ל, ממפקדה במרג' עיון בפיקודו של גנרל אנטואן לאחד, החזיק מוצבים בקו האדום ברצועת הביטחון ובמובלעת ג'זין, וקיים פעילות ביטחון שוטף (מארבים, מחסומים, תצפיות וכו') ופעילות סיכול פח"ע.¹¹ צד"ל גדל מ־2,000 חיילים בשנת 1985 לכ־6,000 חיילים בשנת 2,000, רוב המפקדים היו

⁶ משה (צייקו) תמיר, מלחמה ללא אות, משרד הביטחון – הוצאת מערכות, תל אביב 2005, דברי הקדמה.

⁷ טרם ההתייצבות ברצועת הביטחון שלט צה"ל בדרום לבנון באמצעות עוצבת הגליל ועוצבת הפלדה/עוצבת געש (שהתחלפו ביניהן מדי תקופה).

⁸ בעת הקמת רצועת הביטחון חייתה בה אוכלוסייה אזרחית שמנתה כ־250,000 נפש, שהצטמצמה לכ־110,000 נפש עד יציאת צה"ל מאזור הביטחון.

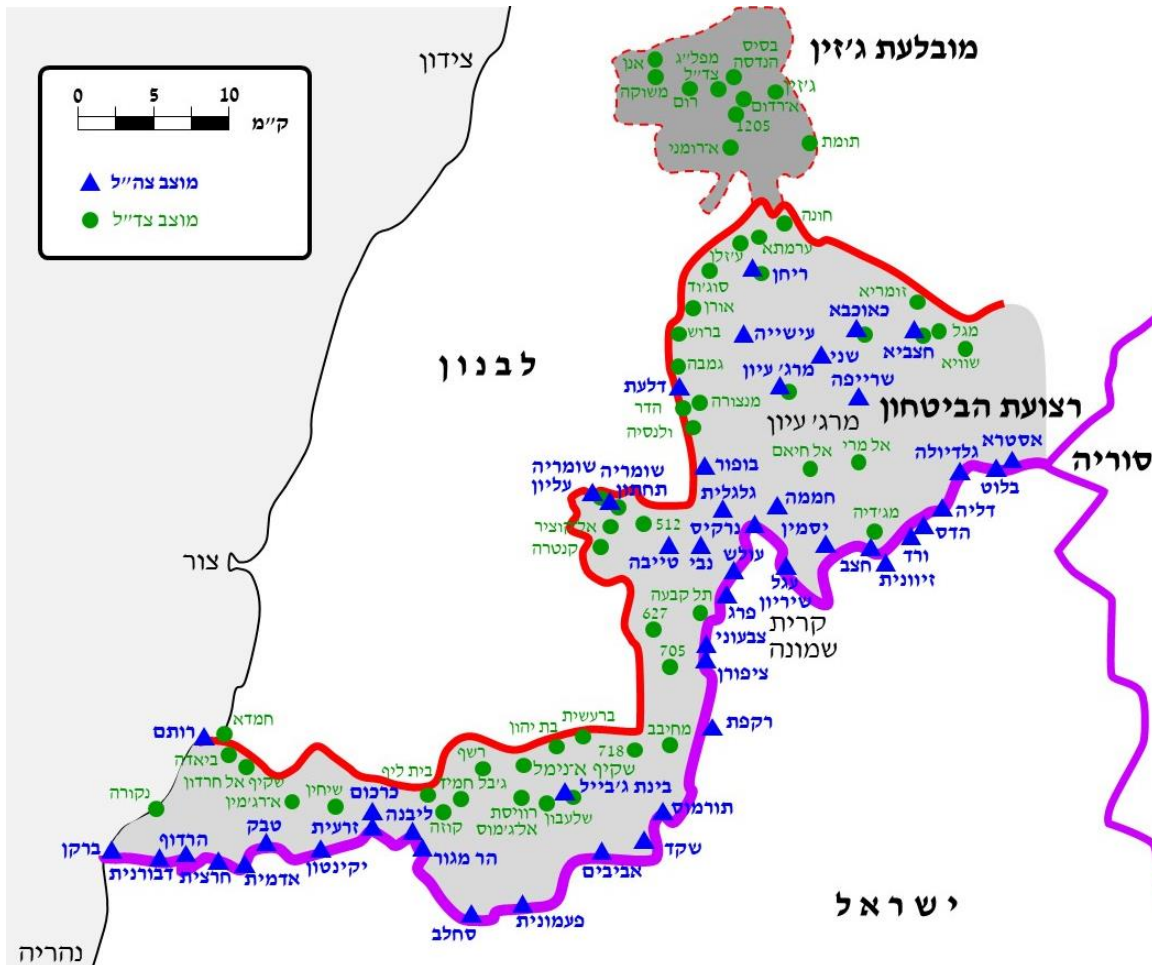
⁹ שמה הראשון של היחידה, בשנות השבעים, היה אד"ל (אזור דרום לבנון).

¹⁰ יק"ל פעלה במבנה דומה לאוגדה בצה"ל, עם גדוד קשר (מוקטן) בפיקוד סא"ל.

¹¹ לאחר מבצע 'ליטני' (1978) הועבר השטח שצה"ל פינה למיליציה צבאית נוצרית בשם צבא לבנון החופשית, שהוקמה בידי ממשלת לבנון במהלך מלחמת האזרחים השנייה; בשנת 1977, בפיקודו של מייג'ור סעיד חדאד, כדי להגן על

נוצרים ודרוזים, ורוב החיילים היו שיעים. צד"ל פעל במספר מסגרות גדודיות, על פי אזור מגורי החיילים (גדוד חצבאיה, גדוד טייבה, גדוד עישייה, גדוד בית גבייל, גדוד גיזין,¹² גדוד שריון וגדוד תותחנים), ומשנת 1988 פעל בשתי גזרות חטיבתיות (חטיבה מערבית בבית גבייל, חטיבה מזרחית בתל נחאס).

בשנת 1978, בעקבות מבצע ליטני ('אבי החוכמה'), הוצב בדרום הלבנון כוח יוניפי"ל,¹³ בסד"כ של ארבעה גדודי חי"ר ויחידת מסוקים, ומפקדתו בנקורה. הכוח ביצע סיורים ותצפיות והיה אמור לדווח לצדדים על הפרות החלטות מועצת הביטחון.

מפת רצועת הביטחון ומובלעת ג'זין

עיקרי אירועי המערכה

הפעילות הביטחונית בשנים הראשונות להיערכות ברצועת הביטחון הייתה מוגבלת, העיסוק העיקרי היה הקמת המוצבים ובניין הכוח. צה"ל נכנס לשגרה של אחזקת מוצבים, סיורים רכובים, פתיחת

האוכלוסייה הנוצרית – ככוח נגדי למיליציות המוסלמיות והארגונים הפלשתינאיים שפעלו באזור דרום הלבנון. לאחר מותו של מייג'ור חדאד בשנת 1984 מונה במקומו גנרל אנטואן לאחד, ששינה את שם הגוף לצבא דרום הלבנון. מובלעת גיזין, בשליטת צד"ל, לא הייתה חלק מרצועת הביטחון. גנרל לאחד התנה את הסכמתו לפקד על צד"ל בקיום מובלעת זו. וצה"ל נענה, בין היתר – עקב החשיבות האסטרטגית של המובלעת בעימות עתידי מול סוריה.

UNIFIL - United Nations Interim Force In Lebanon

צירים, אבטחת שיירות ומארבים לסיכול פעילות עוינת כנגד כוחותינו, שהפכו ליעד למיקוש, מטעני צד, ירי פצמ"רים וירי נ"ט.

בתחילת שנת 1986 הלכה והתגברה פעילות האויב (ארגונים פלסטיניים, ארגון אמל וארגון חיזבאללה,¹⁴ 'מחבלים' במינוח של צה"ל באותה עת) כנגד צה"ל וצד"ל, והתאפיינה בריבוי פיגועים של מוקשים ומטענים, והעלאת רמת תחכום, שהגבילו את פעילות צה"ל והיקשו על תחזוקת המוצבים. מספר התקפות על מוצבי צד"ל צלחו ומספר מוצבים נעזבו. הדבר הביא למאמץ לשיפור כושרו הקרבי של צד"ל (מאמץ שנמשך עד שנת 1990) – שהניב הישגים. צד"ל הפך לכוח צבאי משמעותי, והתקפות חיזבאללה על מוצבי צד"ל נהדפו, תוך שנגרמו לחיזבאללה נפגעים רבים. באפריל 1987 תקף חיזבאללה את מוצב צה"ל שומריה עליון, ההתקפה נהדפה ולחיזבאללה נהרגו 18 לוחמים (ונוספים נהרגו מאש ארטילריה על כוח המחבלים שנסוג).

במאי 1988 יצא צה"ל למבצע 'חוק וסדר', פשיטה קרקעית על מחנות חיזבאללה במיידון, ובדצמבר 1988 יצא צה"ל למבצע 'כחול וחום', פשיטה קרקעית על מפקדת אחמד ג'בריל בנועימה.

לחימה בין אמל לחיזבאללה על ההגמוניה בלבנון הגבילה את פעולות האויב כנגד צד"ל וצה"ל, אך בעקבות הסכם 'דמשק 2' בין סוריה ולבנון בנובמבר 1990 חזר ארגון חיזבאללה לפעול ולהתבסס בכפרים השיעיים בדרום לבנון,¹⁵ לפעול באכזריות רבה כנגד צד"ל, כדי להרתיעו, ולפעול כנגד צה"ל, במטרה להסיגו מרצועת הביטחון. צה"ל חיזק את היערכותו והגביר את הגיבוי לצד"ל (אז הוקם מוצב ריחן, לגיבוי מוצבי צד"ל בצפון רצועת הביטחון ולאבטחת הדרך לג'יזין). הרמטכ"ל רב"אלוף אהוד ברק, שהחליף את רב"אלוף דן שומרון במאי 1992, החרף את האופי ההתקפי של הפעילות נגד חיזבאללה. צה"ל הקפיד על 'שבירת' דפוסי פעילות שגרתיים, הגדלת מימד ההונאה בפעילויותיו השונות, הגברת המאמץ המודיעיני והרחבת פעילות לוחמה אלקטרונית כנגד מטענים.

בנוסף לפעילות קרקעית, כללה פעילות צה"ל אש ארטילרית, תקיפות מסוקי קרב ותקיפות מהאוויר על מחנות אימונים בבקעה ומפקדות בבע'לבק ובביירות; האויב פעל לשנות את 'כללי המשחק' באמצעות שיגור רקטות לשטח ישראל, במגמה להגביל את חופש הפעולה של צה"ל. ההקצנה הביאה למבצע 'דין וחשבון' ביולי 1993, במסגרתו תקף צה"ל יעדי חיזבאללה וארגונים פלשתינאיים במרחב מצפון לקו האדום ועד לזהרני – מבצעים משולבים של פעילות קרקעית, אש ארטילרית ותקיפות מהאוויר – ועשרות אלפי תושבים שיעים נסו צפונה. אחרי מבצע זה הושגו 'הבנות' שתחמו את העימות ומנעו שיגור רקטות לשטח ישראל.

בשנים הראשונות התייחס צה"ל לפעילות ברצועת הביטחון כאל 'ביטחון שוטף'. משנת 1994 החל צה"ל לראות בארגון החיזבאללה ארגון גרילה, תוך התאמת טקטיקות הלחימה וביצוע פעילות התקפית אינטנסיבית לסיכול פעילותו. הרמטכ"ל אמנון ליפקין-שחק קבע בתחילת שנת 1995 כי צה"ל יתייחס ללחימה ברצועת הביטחון כלחימה לכל דבר, ורתם את משאבי צה"ל ללחימה. המודיעין שופר, התרחב שיתוף הפעולה בין כוחות היבשה לחיל האוויר, הוקמה יחידת 'אגוז', כיחידה מיוחדת למלחמה בחיזבאללה, ושופרו אימוני יחידות לפני כניסתן לרצועת הביטחון בלבנון. פעילות צה"ל הביאה להישגים מוגבלים – הפגיעות בחיזבאללה גברו, וחיזבאללה נדחק מעמדות בשטחים שולטים

¹⁴ אמל – תקווה – ראשי תיבות של 'גדודי ההתנגדות הלבנונית', הייתה מיליציה שיעית שהוקמה בשנת 1975, נתמכה בידי סוריה, ובעת מלחמת שלום הגליל הייתה הארגון השיעי העיקרי.

¹⁵ במאי 1988 פרצה לחימה בין ארגון אמל לארגון חיזבאללה. הארגונים הסכימו להפסקת אש בשנת 1989, ואחרי שהופרה הגיעו שוב להסכמה על הפסקת אש בנובמבר 1990. במסגרת הסכם 'דמשק 2' פורקו מנשקן כל המיליציות בלבנון (פרט לחיזבאללה, שהיה בחסות סורית), צבא לבנון נפרס בכל המדינה (פרט לדרום), וחיזבאללה חזר לפעול בדרום לבנון.

לעומק שטח לבנון, אך הבנות 'דין וחשבון' נשחקו בהדרגה וההסלמה התגברה בשנת 1995, תוך עלייה בהיקף הפעילות ובפגיעה בחיזבאללה.

בעקבות ירי רקטות על ישראל יצא צה"ל למבצע 'ענבי זעם' באפריל 1996, כמבצע משולב של חיל האוויר, חיל הים וכוחות היבשה. המבצע היה רחב היקף פי כמה בהשוואה ל'דין וחשבון', כלל תקיפת יעדי תשתית לבנוניים והביא לפינוי מסיבי של אוכלוסייה לבנונית (בעיקר מכפרים בסמוך לקו האדום ומהעיר צור). אירוע כפר כנא ב'18 באפריל, בו אש ארטילרית של צה"ל הרגה בשוגג כמאה אזרחים לבנוניים שחיפשו מקלט במחנה של האו"ם, הביא לזעם בינלאומי על ישראל, להפסקת אש ב'27 באפריל, ולהשגת הבנות חדשות בין ישראל לחיזבאללה, שנוסחו בידי ארה"ב בהשתתפות לבנון, סוריה, צרפת וישראל, ועיקרן היה איפגוע באזרחים ובתשתיות משני צידי רצועת הביטחון.

רצועת הביטחון לא שקטה, וצה"ל נקט ביוזמה התקפית כדי לשבש את הטקטיקה של האויב, להעביר את הלחימה לשטח האויב, ולא לאלץ את חיזבאללה להשקיע את משאביו בהגנה. מיגון המוצבים שופר כדי להתמודד עם איום פצמ"רים, מיגון הרק"ם שופר כדי להתמודד עם ירי נ"ט, אמל"ח חדש שיפר את יכולת הקליעה ויכולת ההיטמעות של כוחות החי"ר, וטקטיקת המארבים השתנתה מ'מארבי הסתערות' ל'מארבי אש'. מארבים מקדימים, תצפיות, סיורים ואבטחת שטחים שולטים שיפרו את יכולת אבטחת צירי התנועה למוצבים. פעילות זו הביאה להישגים מבצעיים, צמצמה את הפגיעות בכוחותינו ופגעה קשות בחיזבאללה. לא הכל צלח, ומספר אירועים קשים גרמו לנפגעים רבים לכוחותינו: אסון המסוקים ב'4 בפברואר 1997, בו נפלו 73 לוחמים בהתנגשות שני מסוקי יסעור;¹⁶ מבצע 'שירת הצפצפה' בליל 4-5 בספטמבר 1997, בו נפלו 12 לוחמי שייטת 13; שריפה בוואדי סלוקי ב'28 באוגוסט 1997, בה נפלו חמישה לוחמים.

צה"ל, שביקש לצמצם את כמות הנפגעים, הגדיל את המאמץ ההגנתי, שיפר את ביצורי המוצבים ומיעט בפעילות יזומה. פעילות חיזבאללה לא פסקה, וצה"ל הגיב במספר תקיפות חיל האוויר בעומק לבנון ובסדרת מבצעים מיוחדים. חיזבאללה הגיב בשיגור רקטות לקריית שמונה, והבנות 'ענבי זעם' נשחקו וקרסו. בשיא ההסלמה יצא צה"ל למבצע 'רפואה חליפית', ב'24-25 ביוני 1999, בו תקפו מטוסי חיל האוויר יעדי חיזבאללה ומטרות תשתית ברחבי לבנון, שגרמו להרס רב ולנפגעים רבים. המבצע השיג את מטרותיו – ייצוב המצב ברצועת הביטחון והחזרת 'מאזן ההרתעה' בין צה"ל לחיזבאללה.

לאחר מבצע 'רפואה חליפית' השתנו מאפייני פעילות צה"ל ברצועת הביטחון. צה"ל הצליח לסכל מספר פעילויות של חיזבאללה, והדגש עבר לפעילות חיל האוויר. הישגי צה"ל גרמו לחיזבאללה לעבור לפעול בעיקר בטקטיקה של 'ירימנגד', וחלה ירידה בפגיעות ממוקשים ומטענים. בישראל גברו הקולות שדרשו נסיגה חד-צדדית של צה"ל מלבנון, והדבר האיץ את יוזמות ההסלמה מצד חיזבאללה. הפגיעה המתמשכת בצה"ל הביאה למבצע 'לפיד איתן' ב'8-9 בפברואר 2000, במסגרתו פגעו מטוסי חיל האוויר במפקדות חיזבאללה ויעדי תשתית לבנוניים (תחנות כוח בביירות ובטרפול). החשש מתגובה ישראלית חריפה פי כמה הביא לכך שחיזבאללה נמנע מירי רקטות לשטח ישראל, אם כי הייתה עלייה מתמדת בפעילות נגד צה"ל ברצועת הביטחון, בעיקר בירי פצמ"רים וטילי נ"ט.

בישראל היו הדעות חלוקות באשר לשהות צה"ל ברצועת הביטחון, ונוצר לחץ ציבורי להסגת צה"ל לגבול ישראל, שהתגבר בעקבות האסונות שתוארו לעיל. בפברואר 1998 התחייב אהוד ברק, יו"ר מפלגת העבודה, כי אם ייבחר לראשות הממשלה, צה"ל יצא מלבנון תוך שנה. אהוד ברק הקים את

¹⁶ עוד בליל האסון הורה אלוף פיקוד צפון עמירם לוי כי כל החיילים ברצועת הביטחון יתקשרו להוריהם וידווחו ששלום להם.

ממשלת ישראל ה'28 ב'6 ביולי 1999. נוהלו שיחות עם הסורים בתיווך ארה"ב, במטרה להגיע להסדר שיכלול, בין היתר, פירוק חיזבאללה מנשקו. השיחות נכשלו. משהוברר שלא ניתן להגיע להסדר מדיני שיבטיח שקט בגבול הצפון החליטה הממשלה, ב'5 במרץ 2000, לסגת מרצועת הביטחון באופן חד-צדדי (מבצע 'דמדומי בוקר').

שרשרת אירועים, שתחילתה בפגיעה בשוגג ב'14 אזרחים לבנוניים ב'3 במאי 2000, המשכה בירי רקטות בידי חיזבאללה על אצבע הגליל, בתקיפות נוספות של חיל האוויר ובהמשך שיגור רקטות על הגליל המערבי וקריית שמונה, גרמה להקדמת נסיגת צה"ל. צד"ל התערער, ולוחמי צד"ל החלו לנטוש מוצבים. ב'20-18 במאי היו 'ימי קרב' ברצועת הביטחון ונורו רקטות לשטח ישראל, שנמנעה מתגובה. ב'20 במאי עלתה 'תהלוכה' של אזרחים לבנוניים (כולל נשים וילדים) על מוצב 'טייבה', והחלה נהירה מסיבית של אוכלוסייה אזרחית שיעית מהצפון אל רצועת הביטחון, שגרמה ל'התפוגגות' מערך צד"ל. צה"ל פינה את החטיבה המערבית בליל 22-23 במאי. חיזבאללה השתלט על הכפרים בדרום הלבנון ואלפי אזרחים שיעיים נהרו לאזור, ה'תהלוכות' התפשטו לכל הגזרה, וצה"ל וצד"ל נמנעו מלפתוח באש לעברם. בליל 23-24 במאי 2000 פינה צה"ל את רצועת הביטחון. ב'25 במאי 2000 הודיעה ישראל רשמית כי צה"ל השלים את היערכותו בגבול הבין-לאומי בין ישראל ללבנון.

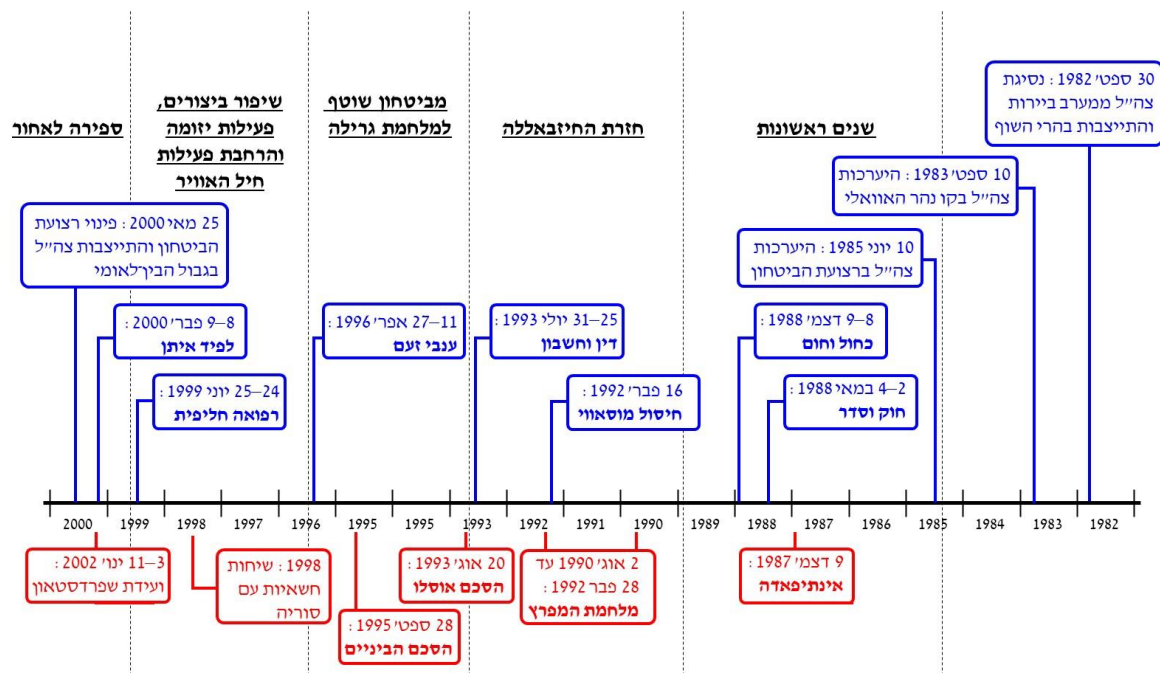
צה"ל יצא מרצועת הביטחון במהלך טקטי מפתיע ומהיר, בלילה אחד, ללא נפגעים. מוצבי צה"ל פונו מציוד בתהליך שנמשך חודשים ופוצצו בליל הפינוי.¹⁷ עשרה מוצבי צד"ל הושמדו בתקיפה אווירית, ויתר הנשק, התחמושת והציוד של צד"ל נפלו לידי החיזבאללה, כולל טנקים (שרמן, טי-54, טי-55), נגמ"שים וארטילריה. כ-6,000 לוחמי צד"ל ובני משפחותיהם הגיעו לישראל כפליטים דרך מעבר פאטמה.¹⁸

במהלך תקופת שהיית צה"ל ברצועת הביטחון נהרגו שבעה אזרחים ישראלים בלבד כתוצאה מאש האויב. רצועת הביטחון מילאה את ייעודה – הגנה על תושבי הצפון. אך המחיר היה כבד – ב'18 השנים למערכה ברצועת הביטחון בלבנון היו לצה"ל כ'272 הרוגים וכ'919 פצועים.¹⁹ הלחימה הקשה והממושכת שינתה חיי דור שלם של ישראלים, שלחמו כחיילים סדירים ברצועת הביטחון בלבנון, וחוו אינספור אירועים של לחימה על צירים, מארבים, תצפיות, סיורים, התקפות על מוצבינו, מוקשים ומטעני צד.

¹⁷ המוצבים שפוצצו בליל הפינוי: ריחן, עישייה, שריפה, שני, דלעת, בופור, גלגלית, כרכום; המוצבים חצביא, מרג' עיון ובינת ג'בייל לא פוצצו, כדי לא לפגוע באוכלוסייה לבנונית.

¹⁸ בשנת 2006 הוענקה אזרחות ישראלית לאנשי צד"ל שנשארו בארץ.

¹⁹ הערכה. צה"ל לא מבחין בין חללי המערכה ברצועת הביטחון בלבנון לבין חללים אחרים.

רצועת הביטחון בלבנון: האירועים המרכזיים בציר הזמן

פעילות חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים במערכה

שהיית צה"ל בלבנון הייתה אתגר מהותי לחיל הקשר האלקטרוניקה והמחשבים, שנדרש לתת מענה מבצעי מקיף לפעילות בלבנון בצד פעילות בגזרות אחרות ופעילות בניין הכוח, בתקופה של צמצום משמעותי בתקציב הביטחון.

עוד בשבועות הלחימה הראשונים של מלחמת שלום הגליל נפרסה בלבנון מערכת 'זרוע הגליל', מערכת תשתית רחבת-סרט ספרתית בין אתרי שליטה מרכזיים בלבנון לפיקוד צפון ולמטה הכללי. מהלך חשוב נוסף שבוצע עוד במהלך מלחמת שלום הגליל היה מיסוד טלפוניה אוטומטית בדרג הטקטי, על בסיס ציוד אזרחי לחיגור מנהלתי, מרכ-3614 עם טלפוני שדה (דורתיליים וארבעתיליים) לחיגור מבצעי, כתחליף לטלפוניה ידנית ששירתה את צה"ל עד אז.

השנים הראשונות של שהיית צה"ל בלבנון התאפיינו במאמץ חילי לחזרה לכשירות לאחר הלחימה ויישום לקחי המלחמה. עם הפריסה ברצועת הביטחון התמקד המאמץ בייצוב ומיסוד מערכות הקשר במוצבים ובמפקדות.

חידוש הפיקוד והשליטה מיד לאחר מלחמת שלום הגליל כלל השקעה מהותית במערכת 'אבן יקרה', מערכת תקשורת מוצפנת צבאית נייחת, ובי'בית היוצר, משפחת מכשירי תג"ם אמינה, מוצפנת ומוגנת בפני לוחמה אלקטרונית, שנועדה להחליף את ציוד ה-VRC/PRC המתישן.

קשר תג"ם היה הקשר המבצעי העיקרי לכוח הלוחם, וקיום קשר תג"ם בפעילות חי"ר בשטח ההררי המבוותר של דרום הלבנון, כאשר היו אירועים בהם כוחות נעו עם אנטנות קצרות בלבד (כדי שלא יתגלו), היה אתגר מיוחד. תנאי השטח חייבו הפעלת ממסרים או תחנות תיווך בנקודות שולטות בעת מבצעים, ושימוש נרחב ב'קווי מפתוח' (הפעלת מכשירי קשר בשלטר-חוק) למכשירי קשר שמוקמו באתרי שליטה. עד ההיערכות בקו הביטחון היו גיבל ברוך וגיבל צפי אתרי השליטה המרכזיים. לאחר ההיערכות ברצועת הביטחון התבססה השליטה על אתרי שליטה בשטחנו (העיקריים: מצפה צור, הר אדיר, הר הלל, צפורן, משגב עם, הר דב, אסטרה) ובמוצבים חודרים; במבצעים חודרים נעשה שימוש

רב בממסרים מוטסים. קווי חשמל מתח גבוה נמוכים חייבו רגישות מיוחדת לקיפול אנטנות (בתנועה רגלית ובכלי רכב), כדי למנוע נפגעים.

דגש מיוחד הושם על ביטחון קשר. רוב רשתות הרדיו הטקטי הוצפנו. המוצבים בשטחנו (ומוצבים סמוכים לגבול) חוברו בקשר קווי, בכבלים תת־קרקעיים, שהונחו בתחילה בידי אנשי הקשר של פיקוד צפון ובהמשך בידי חברת בזק, שהגישה סיוע רב בהקמה ובתחזוקה של המערכת הקווית. למוצבים חודרים הופעלה מערכת רדיו־טלפון מוצפנת. בשנת 1983 התבססה התקשורת לכוחות צה"ל בלבנון על 50 עורקי רדיו־טלפון (רק שניים מהם גלויים, והיתר – מוצפנים), ארבעה עורקי רדיו טלפון ל'מפתוחים' (הפעלת מכשירי רדיו טקטיים בשליטה מרחוק), ועורקים ל'חיגוי חייילים' (שיחות חייילים הביתה): שישה עורקים ניידיים (מוצפנים) ושבעה עורקים נייחים.²⁰

בשנים הבאות נעשתה פעילות מהותית ורבת היקף של שידוד מערכות, קליטת ציוד חדיש ופיתוח כושר הלחימה של צה"ל. בשנת 1987 החלה הצטיידות מסיבית בציוד תג"ם טקטי חדיש ('בית היוצר'), הופעלה מערכת תשתית נייחת מבצעית ספרתית חדישה ('אבן יקרה'), הופעלה מערכת 'אורות הבמה' וצה"ל החל לעבור מטלפרינטרים לדואר אלקטרוני; משנת 1990 החלה אספקת מכשיר תג"ם אישי ללוחם מק-624, וזה היה המכשיר העיקרי בשימוש הלוחמים ברצועת הביטחון; בשנת 1999 החלה אספקת מערכת התג"ם הטקטית 'מכלול', שהחליפה את ציוד הווי.אר.סי המתיישן, נקלטו מערכות רדיו־טלפון חדישות ('מחוג גדול'),²¹ נפרסו תשתיות סיבים אופטיים לרישות בסיסי צה"ל בשדרת תמסורת רחבת סרט ('הילוך גבוה'/'אבן צור'), והוחלפו מתגי 'אבן יקרה' ('אבן ספיר').

אחד הנושאים שאפיינו את פעילות צה"ל בדרום הלבנון היה התמודדות עם מטענים מופעלים מרחוק ברדיו, שחיזבאללה טמן לכוחותינו. עלייה בכמות ואיכות מטענים אלחוטיים שהופעלו כנגד כוחותינו הביאו להגדלת פעילות לוחמה אלקטרונית כנגד מטענים. החיל, באמצעות מרכז הלוחמה האלקטרונית, פיתח וייצר מכשירים לחסימת מטענים, כולל מכשירי חסימה שהותקנו על נגמ"שים כבדים שליוו את הכוחות ועל כלי רכב ששימשו מפקדים, ומכשירים להתקנה על מטוס דקוטה, שהופעלו באינטנסיביות משנת 1992.

בשנת 1985 הוקם משדר גלים בינוניים בעוצמה של 100 קילוואט ומערך אולפנים עבור 'קול הדרום', תחנת שידור ששירתה את צד"ל, והייתה חלופה למספר רב של שידורי רדיו ששירתו את הפלגים השונים בלבנון, והייתה לה השפעה חשובה על מורל האוכלוסייה הלבנונית.

מאז מלחמת שלום הגליל הפך חוזי להיות נושא מהותי. מקורות החוזי היו תצפיות אוויריות ממטוסים זעירים ללא טייס ומתצפיות קרקעיות, והחוזי נתן למפקדים תמונה בזמן אמת על האויב ועל הנעשה בשטח, לקראת מבצעים ובמהלך מבצעים. נושא הפצת חוזי בין מפקדות ובתוך מפקדות היה משימה חשובה של החיל.

שילוב חיל האוויר וחיל הים בקרב היבשה היה אף הוא נושא מרכזי, שחייב שילוב מערכות קשר ומערכות מידע ממוחשבות ובוצע בהצלחה בשיתוף פעולה מלא.

²⁰ שירות טלפוניה סלולרית בישראל החל בידי פלאפון בשנת 1986, אך השירות היה יקר ותפוצתו הייתה נמוכה. התפוצה הרחבה של טלפוניה סלולרית החלה רק עם כניסת חברת סלקום לשוק, בשלהי 1994. בשנת 1996 נאסר על חיילי צה"ל להשתמש בטלפונים סלולריים ברצועת הביטחון, מחשש להאזנות חיזבאללה.

²¹ במוצבים החודרים המשיכו להפעיל את ציוד הרדיו־טלפון הוותיק.

החיל הפעיל מכ"ם 'קשת', מכ"ם קרקעי וותיק, מעמדות קבועות במוצבים ומעמדות ניידות,²² ונתן את שירותי הפיתוח, ההנדסה והתחזוקה למכ"מים קרקעיים שהופעלו בידי חיל התותחנים: 'להטוטר', מכ"ם לאיכון מרגמות שהיה בשירות עד שנת 1985, 'מעופף', מכ"ם טיווח ארטילרי שהיה בשירות עד לאחר מבצע 'ענבי זעם', ו'שילם', מכ"ם טיווח ארטילרי שהיה בשירות כל שנות התשעים. בשנת 1988 נקלט בצה"ל מכ"ם 'נורית' (TPQ-37 תוצרת Hughes ארה"ב), שהיה אז בחזית הטכנולוגיה.²³ החיל שילב את מכ"ם 'נורית' במערכת השו"ב באמצעות מערכת דמ"ן (דיווח מטרות נורית), ושילוב זה סיפק את יכולת האיכון והטיווח העיקרית בביטחון שוטף, במבצעי 'חוק וסדר' ו'ענבי זעם'. שילוב דמ"ן בשו"ב יצר לראשונה יכולת לאיתור בזמן אמת של מיקום שיגור אש מרגמות, תותחים ורקטות וחישוב מיקום ה'נפילות', בתצוגה גרפית על מפה.

במהלך התקופה הושקע מאמץ רב במיקוד מאמץ המחשוב לקידום כושר הלחימה של צה"ל ולשירות דרגי השדה, כולל הרחבת מרכז עיבוד הנתונים הפיקודי (מלני"פ), תחילת שימוש במחשבים נישאים (Laptop), ושילוב מערכות מחשוב מגוונות. מערכות אלה היה אלפה-נומריות, ומערכת גרפית ראשונה ('אלומת קש') נכנסה לשימוש בשנת 1988. במבצע 'דין וחשבון' הופעלה לראשונה תפישת הפעלה חדשה לסגירה מהירה של מעגלי אש ('אוסף-תוקף'), ותפישה זו שוכללה ושופרה מהותית במבצע 'ענבי זעם' – והדבר הביא לשינוי מבצעי מכריע. בשנת 1995 נעשה לראשונה תרגיל ('אבני אש') בו המטה הכללי והפיקודים פעלו עם מערכות שליטה ובקרה ממוחשבות, ללא שימוש במפות נייר ובמרשמי קרב על יריעות פוליאתיילן. בשנת 1998 נכנסה לשימוש מערכת 'ווידיה', כשילוב בין מערכת לנושאי מבצעים והפעלת אש. המאמץ להאיץ את הטמעת המחשוב בצבא לקידום יכולות מבצעיות הביא לכך שבתחילת שנת 1989 הוחלט להעניק לחיל הקשר האלקטרוניקה והמחשבים סמכויות מקיפות ואחריות כוללת בנושאי מחשוב, ואוחדו פונקציות תפעול המחשוב ופונקציות הקשר בכל הרמות והמפקדות (מאגפי המטה הכללי ועד לדרג החטיבה/גדוד).

המערכה ברצועת הביטחון בלבנון, בלחימה בלתי פוסקת במשך שנים, הייתה אתגר מהותי לחיילים ולמפקדים בחיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים, וחייבה מסירות, מקצועיות ודבקות במטרה – וקשיים לא חסרו. הגבורה, החוסן של החיילים ודבקותם במטרה התבטאה בקיום הקשר והשגרה מבלי לתת לאירועים לפגוע במילוי המשימה. אנו כואבים את כאב הפצועים וזוכרים את הנופלים.

²² לאחר הקמת חיל האיסוף הקרבי בשנת 2009 עברה אליו האחריות לתפעול מכ"ם 'קשת'.

²³ תחזוקת מכ"מים אלה נעשתה באמצעות יחידת תחזוקה ייעודית, ת"פ משי"א קשר.

השיר 'שתי אצבעות מצידון' שנכתב בידי אלי כהן על בסיס שיר במכתב של חיל בשם מיקי ברקוביץ'
ששירת בלבנון בשנת 1985, מציג מציאות יום-יומית של חיילי ישראל המשרת בלבנון:

בְּשִׁיחִים מְטֹעַן צַד	שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת מְצִידוֹן
עַל עֵנָף יוֹשֵׁב פֶּרְפֶּר	אֲנִי יוֹשֵׁב בְּדִפְאוֹן
וּבֶדֶךְ אֲנִי נִזְכָּר	כָּל הַיּוֹם סִיּוֹר, שְׁמִירוֹת
	מְסֻתְּפָלִים עַל מִי לִירוֹת
רְחוֹק מֵהַעֲוֹן, רְחוֹק מֵהַלֵּב...	רוֹאֵה זֵלְזָה יָפָה בְּכַפָּר
	וּבֶדֶךְ אֲנִי נִזְכָּר
שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת מְצִידוֹן	רְחוֹק מֵהַעֲוֹן, רְחוֹק מֵהַלֵּב
אֲנִי שׁוֹמֵר אֶדֶךְ מֵת לִישׁוֹן	שְׂכַחְתָּ אוֹתִי וְזָה כּוֹאֵב
מֵה עוֹשִׂים לְעֵזְאֵזֵל	חוֹשֵׁב עַל־יָדֶיךָ הַמּוֹן
בְּמִשְׁקָפֶת מְסֻתְּפָל	חֲזִיל שְׁבוּז, בְּלִבְנוֹן
רוֹאֵה חֲלוֹן רְחוֹק מוֹאֵר	שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת מְצִידוֹן
וּבֶדֶךְ אֲנִי נִזְכָּר	פְּתִיחַת צִרִים דְּבָר רֵאשׁוֹן
רְחוֹק מֵהַעֲוֹן, רְחוֹק מֵהַלֵּב...	קֶצֶת בְּטוֹחַ קֶצֶת נִפְחָד

שינויים בצה"ל השפיעו על חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים

לאחר מלחמת שלום הגליל הועתקה מפקדת פיקוד צפון מנצרת להר כנען, והדבר חייב שינויים
והתאמות מהותיות בפריסת תשתיות ומערכות התקשורת.

בעקבות מלחמת שלום הגליל הוקם בשנת 1983 המפח"ש (מפקדת חילות השדה).²⁴ לראשונה עסק
צה"ל בכל חילות היבשה מתוך ראייה כוללת, ונושאי שיתוף פעולה בין-חילי ופיתוח אמצעי הלחימה
עברו מהפך.

במקביל ללחימה בדרום לבנון הוכנה תוכנית צה"ל 2000, במגמה לעצב מחדש את מבנה צה"ל ודרכי
פעולתו. התוכנית עסקה בתפישת הפעלת הכוח, בתרבות הארגונית של צה"ל, בניצול ההזדמנויות
הטכנולוגיות של עידן המידע וביחסי חברה-צבא. כחלק ממימוש תוכנית זו פוצל חיל הקשר,
האלקטרוניקה והמחשבים ביוני 1999: החיל בפיקודו של הקשר"ר תא"ל משה מרקוביץ, הועבר
לאגף טכנולוגיה ולוגיסטיקה (אט"ל), והוקמה חטיבת תקשוב באגף המבצעים, בפיקודו של תא"ל
אמנון כץ, כגוף מטה על-זרועי למערכות שליטה, תקשורת, מחשוב, אבטחת מידע ולוחמה
אלקטרונית, במגמה להוביל נושאים אלה במטה הכללי, בפיקודים המרחביים ובדרג הנייח;
מחלקת אג"ם עברה ממקשר"ר לחטיבה החדשה, בה הוקמה מחלקת אמל"ח ומספר גופי מטה
נוספים.²⁵

²⁴ מפקדת הזרוע לבניין הכוח ביבשה הוקמה בשנת 1999, על בסיס המפח"ש. בהמשך שונה שמה למפקדת זרוע היבשה (מז"י), ובשנת 2017 היא הפכה לזרוע היבשה.

²⁵ ב-3 במרץ 2003 הוקם אגף התקשוב במטה הכללי. ב-6 במאי 2004 שונה שם החיל ליחיל הקשר והתקשוב. החיל אוחד מחדש בפברואר 2008, כלקח ממלחמת לבנון השנייה.

בשנת 1999 פורק מרכז הלוחמה האלקטרונית ומשימותיו חולקו בין גדוד הלוחמה האלקטרונית הסדיר ומפקדת קשר"ר. מרכז הלוחמה האלקטרונית הוקם מחדש רק בשנת 2012, כלקח ממלחמת לבנון השנייה.

נספחים

נספח א מציג את האירועים העיקריים במערכה ברצועת הביטחון בלבנון.
נספח ב מציג את מפקדי צה"ל וחיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים במערכה ברצועת הביטחון בלבנון.

נספח ג מציג את חברינו, אנשי חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים, שנפלו בקרב במערכה ברצועת הביטחון בלבנון.

מידע נוסף

מפה תלת ממדית של רצועת הביטחון באתר :

<https://www.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=4988f9e924994d02aacc0710a537751c8&locale=he>

ראו הסבר בכתובת :

<https://storymaps.arcgis.com/stories/8ded57227ddf4c80b03e1ba93530ab8b?locale=he>

תאגיד 'כאן' יצר בשנת 2020 סדרות טלוויזיה דוקומנטריות על המערכה ברצועת הביטחון בלבנון :

- **'מלחמה בלי שם'** (במאי : ישראל רוזנר, מפיק : יואב לשם). ראו :

- פרק ראשון, בגיבוי צה"ל (1982–1990) : <https://youtu.be/whjemI7jszU>

- פרק שני, חיים על קו אדום (1990–1997) : <https://youtu.be/wo8laAMVAgg>

- פרק שלישי, זעקת האימהות (1997–2000) : <https://youtu.be/UBxHoCuYjqs>

- **'ריחן, מוצב המוות'** (יוצר : איתי אשר). ראו :

- פרק ראשון, הבליטה : https://youtu.be/l-z_d8z3Xdo

- פרק שני, מלחמה : <https://youtu.be/AD84ZpGdAB4>

- פרק שלישי, התפרקות : <https://youtu.be/9P3N0hvid74>

הקִּפְּת (פודקאסט) באתר צה"ל על המערכה ברצועת הביטחון בלבנון, מפי ד"ר אוהד לסלוי, ראש תחום חקר הרמה האופרטיבית במחלקה להיסטוריה בצה"ל :

- אזור הביטחון בלבנון, חלק ראשון : <https://soundcloud.com/serdlvmvenhi/df4divbixmqz>

- אזור הביטחון בלבנון, חלק שני : <https://soundcloud.com/serdlvmvenhi/s0womqi4ir8n>

נספח א: אירועים עיקריים במערכה

שנה	אירועים עיקריים
1982	30 בספטמבר : נסיגת צה"ל ממערב ביירות והיערכות בהרי השוף 11 בנובמבר : אסון צור הראשון, קריסת בניין הממשל הצבאי בצור, 91 הרוגים (34 שוטרי משמר הגבול, 9 אנשי שב"כ ו-33 חיילים)
1983	ספטמבר : נסיגת צה"ל מהרי השוף והיערכות בקו האוואלי 23 באוקטובר : פיצוץ משאיות תופת בבסיסי הכוח הרב-לאומי בביירות. 305 הרוגים (241 אמריקאים, 58 צרפתים, 6 לבנונים) 4 בנובמבר : אסון צור השני, פיצוץ מכונית תופת במפקדת צה"ל ומשמר הגבול בצור, 27 הרוגים (16 שוטרי משמר הגבול, 3 אנשי שב"כ, 9 חיילים). כן נהרגו 31 עצורים לבנונים
1984	פברואר-מרץ : יציאת הכוח הרב-לאומי מלבנון.
1985	14 בינואר : ממשלת ישראל מחליטה להסיג את צה"ל לרצועת הביטחון 10 במרץ : אסון היספארי : פיגוע התאבדות של פיצוץ מכונית תופת בסמוך לשיירה של צה"ל ליד מרג' עיון. נהרגו 12 חיילים ונפצעו 14 21 במאי : עסקת גיבריל, חילופי שבויים עם החזית העממית לשחרור פלסטין. שוחררו שלושה שבויי צה"ל כנגד 1,150 אסירים ביטחוניים 10 ביוני : צה"ל נסוג מקו האוואלי ומשלים היערכותו ברצועת הביטחון
1986	17-22 בפברואר : חטיפת שני חיילי צה"ל ליד בית יהון, ומבצע 'צינור חשמל' לאיתורם. שני החיילים נהרגו בעת חטיפתם 16 באוקטובר : הנווט רון ארד נפל בשבי ארגון אמל
1987	18 אפריל : בפשיטת חיזבאללה על מוצב שומריה עליון נהרגו 18 לוחמי חיזבאללה 25 בנובמבר : ליל הגלשנים, שני מחבלים שחדרו לישראל עם גלשנים ליד בית הלל הרגו שישה חיילים ופצעו עשרה
1988	2-4 במאי : מבצע 'חוק וסדר', פשיטה על מחנות חיזבאללה במיידון 6 במאי : פריצת לחימה בין אמל לחיזבאללה 19 באוקטובר : בפיצוץ מכונית תופת סמוך לשיירה של צה"ל ליד מעבר הגבול במטולה נהרגו שמונה חיילים ונפצעו תשעה 8-9 בדצמבר : מבצע 'כחול וחום', פשיטה על מפקדתו של אחמד גיבריל בנועימה
1989	28 ביולי : מבצע 'עלם חמודות', חטיפת שייחי עובייד והבאתו לישראל, כחלק מהמאמץ לשחרור רון ארד 22 באוקטובר : הסכם טאיף, שסיים 15 שנים של מלחמת אזרחים בלבנון
1990	13 באוקטובר : כוחות סורים משתלטים על ארמון הנשיאות הלבנוני בבעבדא. נשיא מועצת השרים הגנרל מישל עאון נמלט לשגרירות הצרפתית 9 בנובמבר : הסכם 'דמשק 2', פירוק כל המיליציות בלבנון מנשקן (פרט לחיזבאללה) ופריסת צבא לבנון בכל המדינה – פרט לדרום
1991	יולי : 'הסכם הגנה' בין סוריה ללבנון 30 באוקטובר : ועידת מדריד – שיחות שלום בין ישראל למדינות ערב

שנה	אירועים עיקריים
1992	<p>16 בפברואר: מבצע 'ישעת לילה', חיסול מנהיג חיזבאללה עבאס מוסאווי בתקיפת מסוקים. ירי כבד של רקטות על ישראל</p> <p>17 במרץ: פיגוע של 'הג'יהאד האסלאמי' בשגרירות ישראל בבואנוס איירס, כתגובה על חיסול עבאס מוסאווי. 29 הרוגים (מהם 4 ישראלים ו-4 יהודים מקומיים), 220 פצועים</p> <p>25 באוקטובר: בהתפוצצות מטען צד על משאית 'ספארי' ליד מוצב כאוכבא נהרגו חמישה חיילים</p> <p>17 בדצמבר: גירוש 415 אנשי חמאס ו'ג'יהאד מיו"ש ועזה ללבנון, והקמת מאהל מגורשים במרג' איזוהור</p>
1993	<p>24 במאי: תקרית ירי דו-צדדי ברכס רמים. נהרגו ארבעה חיילים ושלושה נפצעו</p> <p>31–25 ביולי: מבצע 'דין וחשבון'</p> <p>19 באוגוסט: כוח מארב עלה על זירת מטענים. תשעה חיילים נהרגו</p> <p>דצמבר: חדירת חוליית מחבלים לקיבוץ דן</p>
1994	<p>2 במרץ: לוחם צנחנים, סמ"ר חן כנרתי, התחשמל למוות ליד מוצב טייבה, מפגיעת אנטנת מכשיר קשר שנשא על גבו בכבל חשמל מתח גבוה לבנוני</p> <p>20 במאי: חטיפת מוסטפה דיראני, מנהיג ארגון 'ההתנגדות המאמינה', והבאתו לישראל, כחלק מהמאמץ לשחרור רון ארד</p> <p>1–2 ביוני: תקיפת חיל האוויר על בסיס אימונים של החיזבאללה בעין דרדרה</p> <p>3 ביולי: שני לוחמים התחשמלו למוות במוצב טייבה כאשר נגעו בכבל חשמל מתח גבוה לבנוני</p> <p>6 ביולי: שיירת פלוגת הקשר של חטיבת הצנחנים הופגזה ליד מוצב ריחן. סגן מפקד הפלוגה סגן אודי אלגרבל נהרג</p> <p>18 ביולי: פיצוץ בניין הקהילה היהודית בבואנוס איירס כתגובה על ההתנקשות בעבאס מוסאווי, 85 הרוגים, 330 פצועים</p> <p>29 באוקטובר: תקיפת חוליית חיזבאללה על מוצב דלעת והנפת דגל הארגון על המוצב</p>
1995	<p>12 באוקטובר: תקיפת חיזבאללה על שיירה של צה"ל. במרדף שלאחר התקיפה עלה נגמ"ש על מטען גחון. שמונה חיילים נהרגו</p>
1996	<p>11–27 באפריל: מבצע 'ענבי זעם'</p>
1997	<p>4 בפברואר: אסון המסוקים סמוך לשאר ישוב. 73 חיילים נהרגו</p> <p>13–14 במאי: מבצע 'מרכבות האלים', מלכוד ציר תנועה מצפון למוצב כאוכבא שהסתבך כאשר הכוח שחזר ממשימתו (אחרי שהיית יום בשטח) נתקל במארב חיזבאללה. שלושה חיילים נהרגו ותשעה נפצעו</p> <p>28 באוגוסט: אסון השריפה בוואדי סלוקי, חמישה חיילים נהרגו</p> <p>4 בספטמבר: אסון השייטת, 12 חיילים נהרגו</p>
1999	<p>28 בפברואר: מפקד יק"ל, תא"ל ארז גרשטיין, ושלושה חיילים נוספים, נהרגו בהתפוצצות מטען צד</p> <p>31 במאי–3 ביוני: צד"ל נסוג ממובלעת ג'זין, בעקבות לחץ כבד של חיזבאללה</p> <p>24–25 ביוני: מבצע 'רפואה חליפית'</p> <p>16–17 באוגוסט: מארב זוהה והותקף בידי שלושה מחבלים, שהיו בדרכם להניח מטען. המחבלים נהרגו. שני חיילים נהרגו ושבעה נפצעו</p>

אירועים עיקריים	שנה
<p>25 בינואר : פגיעת טיל נייט 'טאו' בעמדת תצפית במוצב כרכום, חייל הרוג. גל ירי טילי נייט על עמדות תצפית במוצבים</p> <p>30 בינואר : מפקד החטיבה המערבית של צד"ל, אל"ם עאקל האשם, נהרג בהתפוצצות מטען שהונח בביתו</p> <p>31 בינואר : פגיעת טיל נייט 'טאו' בעמדת תצפית במוצב 'גלגלית', שלושה חיילים נהרגו</p> <p>8-9 בפברואר : מבצע 'לפיד איתן', תקיפות חיל האוויר על מפקדות חיזבאללה ויעדי תשתית לבנוניים</p> <p>23 במאי : בפשיטת חיזבאללה על מוצב 'כרכום' נהרגו עשרה לוחמי חיזבאללה</p> <p>25 במאי : השלמת פינוי רצועת הביטחון והתייצבות צה"ל בגבול הבינלאומי.</p>	2000

נספח ב: מפקדים מרכזיים במערכה

מפקדי צה"ל במערכה:

• רמטכ"ל:

- רב־אלוף רפאל איתן (עד אפריל 1983);
- רב־אלוף משה לוי (עד אפריל 1987);
- רב־אלוף דן שומרון (עד אפריל 1991);
- רב אלוף אהוד ברק (עד ינואר 1995);
- רב־אלוף אמנון ליפקין־שחק (עד יולי 1998);
- רב־אלוף שאול מופז (עד יולי 2002)

• אלוף פיקוד צפון:

- אלוף אמיר דרורי (עד אוקטובר 1983);
- אלוף אורי אור (עד יוני 1986);
- אלוף יוסי פלד (עד אפריל 1991);
- אלוף יצחק מרדכי (עד נובמבר 1994);
- אלוף עמירם לוין (עד יולי 1998);
- אלוף גבי אשכנזי (עד אפריל 2002).

מפקדי חיל קשר, אלקטרוניקה ומחשבים במערכה:

• קציני קשר, אלקטרוניקה ומחשבים ראשיים:

- תא"ל מוטי בר־דגן (מספטמבר 1982 עד ספטמבר 1986);
- תא"ל בני מידן (מינסטר) (עד מאי 1990);
- תא"ל שלמה ווקס (עד ספטמבר 1993);
- תא"ל אביהו (סאשה) דיסטלמן (עד ספטמבר 1996);
- תא"ל הרצל הלאלי (עד יולי 1999);
- תא"ל משה מרקוביץ (עד אוגוסט 2002).

• מפקדי קשר, אלקטרוניקה ומחשבים בפיקוד צפון:

- אלי"ם שלום ארד (עד דצמבר 1982);
- אלי"ם אברשה בורשטיין (עד ספטמבר 1984);
- אלי"ם גרשון רוטשילד (עד יולי 1986);
- אלי"ם אביהו (סאשה) דיסטלמן (עד יולי 1988);
- אלי"ם ניסים אלפיה (עד יולי 1991);
- אלי"ם רוני אפריאט (עד יוני 1994);
- אלי"ם אמנון כץ (עד ספטמבר 1997);
- אלי"ם יהוא אבן־זהב (עד ספטמבר 1999);
- אלי"ם אריק דלויה (עד 2001).

נספח ג: אנשי חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים שנפלו בקרב, במערכה ברצועת הביטחון
בלבנון, 30 בספטמבר 1982 עד 24 במאי 2000

לא שכחנו ולא נשכח!

סמ"ר שמעון יהב והב
רב"ט שותא פפיסמידוב
רב"ט יוסף סילוק
רס"ל מרדכי (מוטי) אמרוסי
רב"ט עמרם דהן
סמ"ר גבריאל (גבי) גפני
סגן יהודה מצגר
טורי נתן שרפי
סמל מרדכי שקדי
רב"ט אברהם מזרחי
סמ"ר אפרים מיכאל
סרן יעקב (ג'קי) וייר
רב"ט ניב חזון
סמ"ר שלום ברעמי
רס"ן אילן טל (טאוסגי)
סמ"ר שרון בר־אריה
סגן אודי־יהודה אלגרבל
רב"ט אורי דוד
סמ"ר רן־אובן ארמן
סגן ארז שטרק
סמ"ר יעקב (פביאן) קוזמה
רס"ן תדהר טמפלהוף

וְהַקּוֹל נִשְׁמַע עַד־לְמִרְחוֹק.
(עזרא, פרק ג', פסוק י"ג)